

İKTİSADİ KALKINMA ÜZERİNE BİR İNCELEME

Arthur LEWIS

Çeviren : Cavit Çelik KURDOĞLU

Az gelişmiş ülkelerin 1950 - 60 yılları arasındaki durumları oldukça ümit vericidir. Birleşmiş Milletler istatistikçilerine göre yundiçi üretim, Lâtin Amerika'da brüt olarak yılda yüzde 4.6, Japonya ve kıta Çini hariç uzak doğuda yılda yüzde 4.2, Güney Asya'da yılda yüzde 5.2, Afrikada ise yılda yüzde 4.1 artmıştır (1). On yıllık devrenin başlangıcında, iktisatçılar bu memleketlerin o zamanlar yüzde 2 olan ve halen rahatsız edici bir şekilde yüzde ikibüçük, üçe yükselen nüfus artışını aşacak bir gelişme hızını sağlayacak asgari çabayı gösterip gösteremeyecekleri ile ilgileniyorlardı. Yüzde dördü aşan gelişme hızları göstermektedir ki; sermaye, teşebbüs, maharet, ve dış ticaret zannolunduğu kadar alt edilmesi güç engeller değildirler. Bu faktörlerin herbirini gözden geçirirken bu vesile ile iktisatçıların ekonomik gelişme sorunlarını incelerken kullanageldikleri bazı kavramları'da ele alacağım.

I — SERMAYE

Sermaye umulduğu kadar kıt olmamıştır. Çünkü; Sermaye Hasıla oranı umulduğundan çok daha ufak bir değerde çıkmış; umulduğundan fazla dış yardım mümkün olmuş; ve üçüncü olarak bu ülkelerin bazıları daha yüksek seviyede tasarrufu gerçekleştirebilmişlerdir.

a) 1950 yılında iktisatçılar sermaye hasıla katsayısını (net olarak) 4 civarında hesaplanırken bu rakam az gelişmiş memleket-

(1) World Economic Survey, 1963, s. 19. Afrika için verilmiş olan rakamın gerçekleştirilmiş olandan fazla olması muhtemeldir. Öte yandan Afrika Ekonomik Komisyonu tarafından yapılmış olan yıllık ürün miktarının yüzde 2.1 arttığı şeklindeki tahmin de tarımdaki gelişme hızını sadece 1.4 var sayması nedeniyle fazla düşüktür.

lerde olsun, gelişmiş memleketlerde olsun iki, üç civarında dolaşmıştır. Bunun nedeni ve daimi bir özellik olup olmadığı bilinmemektedir. Bu konuda dört muhtemel izah tarzı düşünebiliriz. Bunların başında Batı Avrupa'nın harp arası durgunluk devresinde birikmiş olan bir teknolojik gelişme stokunu kullanmakta olması gelir. Az gelişmiş ülkelerde böyle bir hasadın sahibi olabilirler ve tarımsal sorunlarını halleder etmez, bu gelişmiş memleketler gibi hareket edeceklerdir. İkinci olarak; alt yapı harcamaları anormal derecede düşük olabilir. Az gelişmiş ekonomiler nakliyata ve güç üretimine büyük miktarda yatırım yapmaktadırlar fakat aynı zamanda'da konut yatırımları ve kamu hizmetleri bakımından sıkıntı çekmektedirler. Üçüncü bir açıklama şu olabilir; sınıî üretimin ve hizmetlerin yüzde altı - on arasında dolaşan gelişme hızı ekonominin az gelişmiş sektörlerinden çok gelişmiş sektörlerine önemli miktarda transfer yapılmasını etkilemiştir. Nihayet arazinin bol olduğu ekonomilerde nüfustaki yüksek artışlar sermaye yoğunluğu az olan tarımsal üretimde'de bu artışlarla oranlı artışları etkilemektedirler. Verilen cevabın pratik faydası olmamakla beraber, Hindistan ve Mısır gibi bazı ekonomilerde emeğin tarımdaki veriminin sıfır olması sorunu şiddetli tartışmalara yol açmaktadır.

b) Sermayenin gelişmiş ekonomilerden, az gelişmiş ekonomilere transferi konusuna eğildiğimizde daha sağlam bir zemin üzerinde bulunmaktayız. Birleşmiş Milletler hesaplarına göre net transfer miktarı 1950 yılında iki milyar dolarken, 1960 da altı milyara yükselmiştir. Bu altı milyar dolar, az gelişmiş dünyanın millî gelirinin yüzde üç buçuğuna tekabül etmekte olup, on yıllık devrenin sonundaki gelişme hızlarının dörtte biriyle ilgilidir. Bu dış yardım konusunda aralıksız propaganda yapanlar için oldukça önemli bir başarıdır.

c) Bu yüksek gelişme hızlarından ve dış yardımdan hareketle yurtiçi tasarruf oranlarında'da dünya çapında bir artış olduğunu ileri sürmek arzulanır bir şey olmakla beraber; yalnızca bir azınlık bu imkândan yararlanabilmişlerdir. Lâtin Amerika ekonomik komisyonu'nun hesapları doğru olduğu takdirde (2) en iyi bilgiler, bütün olarak kıtada, brüt yurtiçi tasarrufların, brüt yurtiçi üretime oranının, 1950 - 54 devresinde yüzde 16.8 iken 1955 - 61 de yüzde 15.6 ya ve 1960 yılında 15.2 ye düştüğü Lâtin Amerika'ya ait bulunmak-

(2) The development of Latin America in the post - war period, s. 10 Yurtiçi tasarruflar, yatırımlardan ödeme bilânçosu cari işlemler fazlası çıkartıldıktan sonra elde edilen miktara eşittir.

tadır. Öte yandan bazı deliller göstermektedirler ki, diğer geri kalmış ekonomiler'de yurtiçi tasarruf oranlarını idame ettirmekten başka bir şey yapmamışlardır. Örneğin Filipinlerde tasarruf oranı 1950-960 arasında yüzde dokuzdan dokuzbuçuğa çıkarken, Nijerya'da 1951-1957 arasında bu oran 8.3 ten 8.6 ya yükselmiştir. Fakat bu arada bazı göze batanyükselişler'de bulunmaktadır ki, 1950-960 arasında Hindistan yüzde altıdan yüzde 8 e, yine aynı süre zarfında Camayka (brüt olarak) yüzde 12.2 den yüzde 16.1 e artan oranda tasarrufta bulunmuşlardır.

Tasarruf oranlarını arttırmayan bazı ekonomiler ise, kalkınma sürecinde hemen hemen aynı derecede önemi olan, kamu harcamalarını arttırmışlardır. 1950 ler eğitim, kamu sağlığı ve yol yapımı bakımından verimli bir on yılı teşkil ederler. Gerek tasarrufların ve gerekse kamu harcamalarının üretimin özel tüketimden fazla olan kısmından yapılmaları ve müstakbel verimli kapasiteyi arttırmaları, başarının ölçülmesinde bir arada düşünölmelerini gerekli kılar. Yabancı sermaye tedarikinin imkân dahiline girmesi bazı hükümetlerin kamu hizmetlerinin gelişmesini, tasarruf oranındaki gelişmelerden önce yapmalarını sağlamıştır.

Gelir dağılımının ve tasarruf eğiliminin, fert başına gelir arttıkça nasıl değiştiği konusundaki teorilerin, doğruluğunu araştırmaya yeterli delillere sahip bulunmamaktayız. İhracat sektörünün daha fazla tasarrufta bulunması ve ekonominin diğer sektörlerinden daha fazla vergi ödemesi nedeniyle yurtiçi maliyetlere oranla ihraç fiyatlarında bir düşme olması önemi haizdi. ECLA tahminlerine göre Lâtin Amerika için aleyhte ticaret hadlerinin maliyeti, 1960 yılı 1950 ile karşılaştırıldığında, milli gelirin yüzde 3.6 sını bulmaktadır. Buna rağmen fert başına reel gelirin yüzde 19 artmış olmasının sonucu olarak, tasarruf oranının hiç değilse muhafaza edilmesi umulur. Muhtemelen özel tasarrufta gözle görünür değişikliklerin olması, daha uzun zamanı ve daha büyük fert başına gelir artışını, gerekli kılar.

Özel tasarruflardaki yavaş artış hızı, kamu tasarruflarının artırılmasına atfedilen önemin nedenini izah etmektedir. Bununla beraber bu da kolay değildir. Bir kere; bu memleketlerin çoğunda, marjinal vergileme oranının ortalama vergileme oranından küçük olmasının sonucu olarak, kamu gelirlerinin yüzde nisbeti millî gelir arttıkça düşmektedir. Kamu gelirlerini kamu harcamalarını karşılayabilecek miktarda muhafaza etmek için vergi bünyesinde köklü reformlara ihtiyaç vardır. İkinci olarak kamu hizmetlerinin ilkel bir

safhada bulunduğu yerlerde bu hizmetler için yapılan ve süratle artan harcamalar, artan tasarruflar kadar önemlidir ve bir süre gelirdeki artışı emecektir. Üçüncü olarak artış hızının yavaş olması kaçınılmaz bir özelliktir. Kendi kendini idame ettirebilir gelişme safhasına ulaşmak özel tüketimin brüt yurtiçi üretime oranının örneğin yüzde seksenden yüzde yetmişe düşürülmesidir. Tüketim oranının yıllık yurtiçi brüt üretimin yüzde birinin yarısından daha süratli bir şekilde azaltılmasını amaçlayan herhangi bir çaba akim kalacak ve aynı zamanda siyasî sorunlar doğuracaktır. Böyle bir çaba akim kalacaktır, çünkü; kalkınma uyarıcı isteyen bir hareket olduğu için ürün miktarı tüketimi arttırmadan artamaz. Siyasî sorunlar doğurmasının nedeni'de süratli iktisadî kalkınmanın sosyal karışıklık yaratmasıdır ki, bu hal artan kaynakların refah ve tüketime tahsis edilmesiyle halledilebilir. Yüzde birin yarısı şeklinde ifade ettiğim limit, fert başına tüketimin, ilgili hadler içinde, fert başına ürün miktarının yüzde altmışı oranında artacağını varsayar. Vergileme, enflasyon ya da fiziki kontroller (karne usulü) yoluyla olsun, bundan daha sür'atli hareketi amaçlayan çabaların isyanlarla sonuçlanması pek muhtemeldir.

Milletlerarası iktisadî yardım farklı kimselerce birçok değişik nedenlerle savunulmaktadır. Amacı kendi kendini idame ettirebilir kalkınma safhasına ulaşmak için gerekli imkânları sağlayacak ilk kuvveti teşkil etmek olduğuna göre, başarısı ekonomilerin insan ve kaynak olarak yatırımlarını cari tüketimden daha hızlı bir şekilde arttırdıkları genişlikle ölçülü olmalıdır. Bu halde dış yardımın dağılımını «fiili işe» bağlamak konusunda söylenecek bazı şeyler vardır. Bir başka vesileyle bununla ilgili bir formül geliştirdim (3). Bu formüle göre bir memleketin almakta olduğu yardım;

$$\frac{S-1}{GDP-1} - \frac{S-4}{GDP-4} \text{ nin bir çarpanı olmaktadır.}$$

Burada S: Brüt yatırım harcamaları (eksi dış yardım) artı cari kamu harcamaları (eksi savunma ve refah transferleri), alt sayılar

(3) Motivations and methodin development and foreign aid adlı, Milletlerarası kalkınma topluluğunun altıncı konferansında ele alınmış olan sorunları kapsayan eserde yer alan «Allocating foreign aid to promote Self - Sustaining Economic Growth» adlı yazı.

ise yılları göstermektedir $GDP = \text{Brüt yurtiçi üretim}$. Hiçkimse katı bir formülle idare edilmek istememekle beraber, dış yardımın iktisadî bağımlılığa doğru olan gelişmelerin sonuçlarını göstermesini istiyorsak, fiili işle dış yardım arasında daha sıkı bir bağ kurulmalıdır. Bu sorunlar artık ihmal edilemez, çünkü dış yardımın geleceği, halen yalnız Amerika Birleşik Devletlerinde değil, aynı zamanda şimdiye kadar son derece kutsal addedildiği Fransa'da da gerçekten tereddüt uyandırmaktadır. Yardımın büyük bir kısmı siyasî nedenlerle verilmekte olup, halen ortaya çıkmakta olan hayal kırıklığının büyük bir kısmı, bu siyasî yardımın kendinden beklenenin tamamını veremediği hususunun geç bir şekilde keşfedilmesinden doğmaktadır. Bununla beraber; şu husus teslim edilmek gerekirken, siyasî amaçlı olmayan yardımların dağılışı'nda rast gele olmaktadır ve ikili ya da çok taraflı ajanslar aracılığıyla olsun daha iyi kriterler ve daha iyi sonuçlar daha geniş bir tasvibe mazhar olabilir.

II — MÜTEŞEBBİS

Yüzde dördün üstünde olan gelişme hızları, teşebbüs unsurundaki darlığın sanıldığı kadar önemli bir engel olamayacağını ilham etmektedir. Gayet iyi bilinmektedir ki, bu memleketlerde küçük müteşebbis darlığı yoktur ve para yapma arzusu, kumar cynama isteği hastalık halindedir. Yokluğu duyulan büyük çapta işletme kurma tecrübesidir. Bu tecrübesizliğin isteksizlikten ya da müesseseyi yasaklardan doğduğu varsayımıyla, tarihçiler başarılı büyük çapta teşebbüslere imkân veren sosyal ve ideolojik iklimi araştırma yolunda büyük çaba sarfetmişler ve şimdi de sosyal psikologlar onlara katılmışlardır. Son onbeş yıl bunların teorileri üzerinde, ele aldıkları sorunun kemmi önemi dışında pek az açıklık getirebilmiştir. Ve belkide emperyalizmin ve irkî itaatın sona ermesinin, şayanı hayret derecede bir enerjiyi ateşleyeceğini ileri süren politikacılar haklı idiler.

Hali hazırda büyük çapta yerli teşebbüs yokluğu, yabancı teşebbüslerle karşılanmaktadır. Bu konuda 1950 ler hükümetlerin davranışlarında kayda değer bir değişikliğe şahitlik etmişlerdir. 1930 ve 1940 yıllarında yabancı yatırımlara karşı son derece kuvvetli bir cereyan hakimken, 1960 larda Avrupa ve Kuzey Amerika'da yayınlanan gazeteler, yeni bağımsızlığa kavuşmuş olan devletlerin yabancı yatırımlara teklif ettikleri teşvik unsurlarını, vergi muafiyetlerini kapsayan ilânlarla doludur. Yabancı sermayedarlara tarım ve ticaret alanlarında fazla imkân tanınmamakla beraber, ma-

dencilik ve imalât sanayilerine olan katkıları sınaî üretimdeki yüksek gelişme hızının önemli bir izah tarzıdır.

Söz konusu darlık (müteşebbis darlığı) müteşebbisliğin bazı niteliklerini bizzat yüklenmek konusunda hükümetleri de teşvik edici bir unsur olmuştur. Genellikle ideolojik nedenlerle bazıları bu yolda denemelerde bulunmuşlarsa da, az gelişmiş ekonomilerin hükümetleri, sınaî ya da tarımsal teşebbüslerin idarecileri olarak, herhangi bir önemli rol oynamaları için gerekli, idarî maharet ve sermayeden yoksundurlar. Özel teşebbüs için uygun bir hava yaratarak, gelişmiş alt yapı, pazar araştırması, uygunluk araştırması, teknik, tavsiye ve mali yardım gibi konularda özel teşebbüse yardımcı olmakla, daha önemli rol oynayabilirler. Kalkınma teorisi, düşük yatırım seviyesini izah ederek olsun, coğrafi temerküzün avantajlarını tayin ederek olsun, kalkınma tarihini birbirine bağlı safhaları izleyerek incelemek ya da birbirine bağlı yatırımların öncüsü olarak devleti savunarak olsun, dışsal ekonomilerden hareketle birçok sonuçlara ulaşır. Maddî vakıalar ender bulunmakla beraber, bu analiz oldukça etkili olmuştur.

İstatistiklerin ve etkin denetleme için gerekli personelin bulunmaması sonucu olarak, devletler özel sektörü teşvik etmede, onu denetlediği haldekinden daha fazla başarıya ulaşmıştır. Birçok denetlemeler yardımcı olma yerine özellikle bazıları geleceğin ümitleri olan ufak iş adamlarının teşebbüslerini baltalayarak gelişmeyi engellemişlerdir. Aynı zamanda yeni durumlar, siyasetçiler ve idareciler arasında çıkan anlaşmazlıklarla ve sistemde keyfi kararlarla ortaya çıkan bozuklukları azaltacak yeni bir denge durumuna duyulan ihtiyaçla başlar. Kamu sektöründe de durum, tabir caizse, lekelidir. Birçok devletler kalkınma plânları yapmış olmakla beraber, plânlamanın kamu sektörü programlarına daha iyi bir düzen getireceğinin katiyet arzetmesine rağmen pek azı plânlarını ciddiye alırlar. Devletler özel sektörü denetlemeden evvel, kamu sektörünü verimli bir şekilde denetlemek zorundadırlar.

Devlet teşebbüslerinin en fazla katkıda bulunabileceği sektör, maalesef en fazla ihmal edilmiş sektör olan, tarım sektörüdür. Herkes, tarım için gerekli olan çerçeveden, tarımsal araştırma istasyonları, genişleme ajanları, çiftlik enstitüleri, sulama tesisleri, gübreleme, arazi reformu vesairinden bahsederler; fakat tatbikatta pek az şey gerçekleşir. Başbakanlar tarafsızlık, Afrika Birliği, Asya - Afrika Birliği ve buna benzer siyasî sorunlar ya da, iktisadî alanda başlıca sanayileşme üzerinde durdukları ve nihayet birçok

büyük adam ancak bir kaç şeyi tam olarak başarabildiği için, tarım sorunları lâfta talmıştır. Herhangi önemli gelişmeden evvel, tarımın önemi teslim edilmek gerekir.

Bu değişiklik tarımsal durgunluğun döviz darlığının aşikâr bir nedeni olduğu yerlerde görülmektedir. Fakat tarımın hayati önemi iktisadî kalkınmanın basit aritmetiğinde dahi aşikârdır. Asya ve Afrika memleketlerinde milli gelir gelişme hızının yüzde beşi bulunmasının imkânsızlığı kolaylıkla gösterilebilir. Halen bu ülkelerden hiçbiri, tarımsal üretimini yılda yüzde üçten fazla arttıramaz. İyimser bir davranışla sınaî üretimin yılda yüzde on arttığını varsayalım. Bu halde tarım gayri safî milli hasılânın yüzde ellisine sanayi, yüzde onikisine katkıda bulunduğu takdirde, emtea üretimi artışı ilk anda yüzde 4.4 olur. Hizmetler üretimi, mal üretiminden daha hızlı olur. Böylece gayri safi yurtiçi üretim, azami yüzde 4.6 hızla gelişecektir. Tarımsal reform konusundaki başarısızlık göz önüne alındığı takdirde 1950 lerde erişilen gelişme hızı tebrike değer. Denilebilir ki, Birleşmiş Milletlerin 1960 yılında yılda yüzde beş gelişme konusunda yaptığı çağrının başlıca nedeni, tarımsal durgunluğu hedef kılan bir taarruzu ortaya atmaktı ki böyle bir hareket olmadığı takdirde bu amacın tahakkuku imkânsızdır. Keza bu çağrı dış yardım konusundaki tartışma ile ilişkilendirilmemelidir. Zira tarım konusunda teşebbüs, az gelişmiş ekonomilerin hükümetlerinin elindedir.

III — MAHARET

Bir diğer dar boğaz olarak maharet, müteşebbis yokluğundan daha az önem taşımaktadır. Bu kısmen milletlerarası teknik yardım sonucu olarak böyle olmaktadır. Koloni imparatorluklarının yıkılmış olmasına rağmen, zamanımızda Asya ve Afrika memleketlerinde 1950 dekinden daha fazla teknisyen bulunmaktadır ve bu hareketin örgütlendiği türlü kanallar, dünya için bir iftihar vesilesi teşkil edecek başarılarıdır.

Bununla beraber teknik yardım, marjinal bir nitelik taşımaktadır. Tarım sektörünü bir an için göz önüne almazsak görürüz ki, tarımsal olmayan sektörlerinin küçük olması sebebiyle bu memleketlerin emebileceği maharet miktarı nisbî olarak azdır. Nüfusun yarısının tarımla uğraştığı bir yerde, orta tahsili gerektiren işlerin miktarı, çalışmakta olan nüfusun yüzde onunu, yüksek tahsil gerektiren işlerin miktarı ise yine çalışmakta olan nüfusun

yüzde ikisini geçmez (4). Asya ve Lâtin Amerika'daki memleketlerin çoğunda, tamamen iktisadî amaçlarla olmak üzere, ihtiyaç kadar orta tahsilli insan bulunmaktadır, ve bir çok memlekette cari pazar şartlarında ihtiyacı olduğundan çok daha fazla, bu nitelikte insana sahiptir. Türli darlık tipleri vardır. Genel olarak fazla miktarda edebiyatla ilgili, az miktarda da teknolojik eğitim vardır. Fakat bu husus kolaylıklarla giderilebilir. Az gelişmiş memleketlerdeki teknik enstitülerin ve özel yetiştirme enstitülerinin miktarı oldukça sür'atli bir tarzda artmıştır. Asya ve Afrika memleketlerinin ihtiyacı olan, miktardan ziyade niteliktir.

Afrika'nın durumu oldukça özeldir. 1960 yılında nüfusun yüzde birinden azı orta, yüzde onundan azı'nda ilk tahsil sahibi idi. Bu memleketlerin bağımsızlıklarını almaları ve eğitime en büyük önceliği vermeleri sonucu olarak bu durum şimdi sür'atle değişmektedir.

İktisadî kalkınmanın, pazarın istihdam edebileceğinden fazla miktarda tahsilli insan arzı ile hızlandırılabilceği konusunda, herhangi bir delil bulunmamaktadır. Hindistan az gelişmiş ekonomiler arasında en iyi eğitilmiş olmakla beraber iktisadî kalkınmada en başarılı memleket olmamıştır. Gereğinden fazla tahsilli insan arzı, büyük hayal kırıklıkları yaratır. Şehirlerde büyük göçleri tahrik eder, siyasî karışıklıklarla sonuçlanır. Bütün bunlar siyasî havayı gerginleştirir ve siyasî heyecanın uzun devrede iktisadî kalkınma üzerindeki etkileri olumlu olmakla beraber, kısa devrede bu etkiler sıfır ya da olumsuzdur.

Eğitimde en önemli sorun, okullarda verilen eğitimin tarımsal kalkınmayla olan ilgisidir. Sorun çiftlik tarımında ortaya çıkmaz. Zira bu tarım türünde karar verecek olan kimseler çiftçiler olup, işçilerinin tahsil seviyesiyle ilgili olmaksızın en yeni teknikleri uygulayabilirler. Şüphe yoktur ki tahsilli çiftçiler tahsilsiz olanlara kıyasla yeni teknolojiyi daha sür'atli bir şekilde alırlar. Cahil çiftçilere ise, en bariz noktalar öğretilir ve bunlar önemli kararlar verebilirler. Örneğin geçinme için tarımsal faaliyette bulunmak yerine, pazar için tarımsal faaliyette bulunmağa karar vermiş olabilirler. Fakat her çiftçinin tahsilli olduğu bir tarımsal sistemi mümkün olan sür'atle kurmak hedef olmalıdır.

(4) Bkz. «Education Economic Development» Social and Economic Studies. Haziran 1961 ve «Secondary Education and Economic Structure» *Ibid.*, Temmuz 1964.

Burada başlıca sorun geçiştir. Bir çocuğu okula vermek (ki milli gelirin yüzde üç veya dördüne varan maliyeti vardır) ortaya tahsilli çiftçilerin çıkacağını garanti etmez. Önemli olan okula giden çocukların (tarım bölgelerinde) miktarını yüzde ondan yüzde yüze yükseltmek için gerekli olan süredir. Çünkü bu oran yüzde on olduğu takdirde bunlar bilirlerki çiftlikler dışında iş bularak, çiftçinin ortalama gelirinin birkaç misli gelire sahip olacaklardır. Bu oran on yıl zarfında yüzde altmışa yükseltildiği takdirde, ki bazı batı Afrika memleketleri bunu yapmışlardır, bu yüzde altmış'ta çiftlikler dışında yüksek gelirle iş bulmayı ümid etmektedirler. Bu kimseleri on dönüm tarla ve bir kazma ile tatmin etmek mümkün olmayıp, onları tutabilecek olan, yüksek verimliliğe sahip modernize tarımdır. Bu itibarla mülayim bir geçiş devresini sağlamanın tek yolu, tarım alanındaki yeniliklerle tarımsal alanlardaki okul eğitimi birlikte geliştirmektir. Bu okul eğitiminin daha az yapılmasını gerekli kılmayan bir tez olduğu kadar tarımda da, araştırmalar tarımsal kredi, sulama donatımı üzerine daha fazla harcamalar yapılmak suretiyle, daha hızlı modernizasyon yapılmasını gerektiren bir tezdur.

İktisadî olduğu kadar toplumsal ve siyasî sayısız nedenler sonucu olarak, küçük çiftçilik için gerekli tarımsal çatıyı örgütlemek için, lüzumlu olan süre içinde, çiftçiler için mahallinde düzenlenecek kısa kurslar ve diğer toplum kalkınması türleri dahil olmak üzere, tarımsal alanlarda yetişkin eğitimi cihetine gidilmesi Afrika'nın günümüzde içinde bulunduğu safhada, muhtemelen aynı bölgelerde yaşayan çocukları okula devam ettirmekten daha verimli olacaktır.

IV — DIŞ TİCARET

Dış ticaret bir çok memlekette kalkınma motoru olarak, gelecekteki rolünü oynamıştır. Fakat bütün memleketlerde değil. Gerek ticaret hadleri ve gerekse kalkınma hızı harp öncesi devre ile karşılaştırıldığında yüksek olmuştur.

Mamul mallara karşı ilk maddelerin ticaret hadleri, 1950 lerden evvelki 80 yıla oranla yüksek olmuştur. 1950 lerin ilk yarısı Kore Harbi, Birleşik Devletler ve diğer bazı memleketlerdeki stok siyaseti sonucu olarak özellikle olumlu olmuştur. Ticaret hadleri on yıllık devrenin ikinci yarısında kötüleşmiş ve 1962 den itibaren tekrar yükselmeye başlamıştır. Bununla beraber 1962 de dahi, büyük depresyona varan 1929 yılındakiden % 5 yukarıda olmuştur.

Az gelişmiş ekonomilerin ihracatları yılda % 3.6 oranında artmıştır ki, bu evvelki durumlara nazaran fevkalâde yüksektir. Fakat özellikle Lâtin Amerika'da yer alan ithalât ikamesi nedeniyle, bu oran milli gelir artış hızından düşüktür.

Gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelerin ihracatlarına karşı taleplerini, yılda % 3.5 kadar düşük bir oranda arttırmaları halinde, az gelişmiş ülkelerin yeterli bir kalkınma hızına kavuşamayacaklarına dair edebiyat fevkalâde artmış bulunmaktadır. Bu gibi iddialar ithalât ikamesinin iktisadî kalkınmada oynadığı önemli rolü ihmal etmektedirler. Birçok hesaplamalarda millî gelir, tüketim, sınaî üretim, ve ithalât artış hızları gibi birbirinden farklı anlama gelen kavramlar bir arada mütalâa ediliyor. Az gelişmiş ülkelerdeki sınaî üretimin artış hızının, devamlı olacağı varsayıldığı takdirde, çok kısa bir zamanda bu memleketlerin ihtiyaçları olan bütün mamul maddeleri, bizzat üretecekleri sonucuna ulaşılır (5). Gerekli olan madene ve yakıtlara sahiptirler ve maharet'te edinilmesi zor olan bir şey değildir. Mukayeseli avantajlar kanunu sonucu olarak net ithalât az olsa dahi, bunun bazı büyük ithalât kalemlerinin, büyük ihracat kalemleri ile sağlanmasının sonucu olduğu düşünülerek, az gelişmiş ülkeler otarşiye itilmemelidirler. Son zamanlardaki milletlerarası tartışmalar az gelişmiş ülkelerin mamullerinin, gelişmiş ülkelere satılmasını sağlayacak pazar üzerine toplanmış olup, bu konu ilkel maddeler üzerindeki bitmek bilmeyen tartışmalardan daha önemli olacaktır. Bazı iktisatçılar az gelişmiş ülkelerin mamul ihraç edip ilk maddeleri ithal edecekleri zamanın fazla uzakta olmadığını dahi iddia etmektedirler. Bu, doğum kontrolünün önlemediği amaçladığı, yüksek nüfus artışının doğurduğu bir olay değildir. Daha ziyade, tropiklerin sert iklimine nazaran mutedil iklimin toprağın verimliliğini muhafaza ettiği, mutedil iklimli ülkelerin, tarımdaki avantajlarından ileri geldiği söylenebilir.

-
- (5) Zamanımızda bu memleketlerin kullanmakta oldukları mamul maddeler milli gelirlerinin yüzde otuzuna yaklaşmaktadır ve bu miktarın üçte biri'de ithal edilmektedir. Milli gelirin yılda yüzde beş oranında, mamul madde kullanımının yılda yüzde altı oranında ve mamul madde üretiminin de yılda yüzde sekiz oranında arttığını düşünürsek; mamul mal ithalâtı yirmi yıl zarfında sıfır olacaktır. Mamul madde üretiminin artış hızının daha düşük olduğunun varsayılması, milli gelir artış hızının ve mamul madde tüketimindeki artışın'da azalması sonucunu doğuracaktır. Tarımdaki gelişmenin yavaşlığı göz önüne alındığı takdirde, imalâtın yüzde sekizden daha yavaş bir hızla gelişmesi halinde milli gelirin de yüzde beş artamayacağı görülecektir.

Bir az gelişmiş ekonomi tek başına ele alındığında azalan ticaretle kalkınma konusunda ithalât ikamesi bir bütün olarak az gelişmiş ekonomiler gurubuna olduğundan daha az yararlı olabilir. Kapalı bir ekonomi içinde kalkınmanın şartı olan çeşitli iklim ve maden türlerine yalnızca Çin, Hindistan, Sovyetler Birliği, Birleşik Devletler gibi büyük devletler sahiptirler. Diğer bütün memleketlerde reel gelirdeki bir artış, muhtelif malların ithalâtında da bir artışa sebep olacaktır. Bu ithalât ise ihracatın arttırılması ya da ithalât ikamesi yollarıyla döviz miktarının arttırılmasıyla mümkündür. Ondokuzuncu asırda kalkınma, gelir yaratarak iç pazar için üretimi teşvik eden ihracat vasıtasıyla harekete geçirilmiştir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında ithalât ikamesi, bazı ülkelere ihracatı arttırmaya bağlı kalmadan kalkınma imkânı sağlamıştır. Bununla beraber ithalât ikamesinin sınırına gelindiğinde, doğal kaynak sınırlamalarının, yalnızca iç pazarda dengeli kalkınmayı imkânsız kılması nedeniyle; ihracat artış miktarı, çıktı miktarındaki artış hızına bir tavan koyar

İktisatçılar dengeli kalkınma üzerine oldukça kabarık yayın yapmışlardır. Birçok yazarlar iç pazar için üretimle ihracat için üretim arasında bir dengeyi mi, yoksa yalnızca iç pazarda dengeyi mi amaçladıklarını açıkça ortaya koymamışlardır.

Kapalı bir ekonomi düşünüldüğünde üretim modelinin yurtiçi talep modeline uygun olması gereği şüphe götürmez. İşsizliğin hüküm sürdüğü bir kapalı ekonomiyi ele alan Rosenstein - Rodan ikilisinin ilginç önerisine göre; diğer işverenlerin de bir kısım işsizlere iş verdiğini bildiği takdirde işveren daha emin bir tarzda, bazı işsizleri istihdam edebilecektir. Zira bu halde yeni istihdam edilen işçiler her iki işveren gurubu içinde yeni talepler teşkil edeceklerdir. Buna paralel bir görüşe, göre de, iki sektörlü bir ekonomide, iki sektörün birbirinden alış veriş yapması halinde bir sektörün durgunluğa gitmesi diğerinide aynı akibete sürükleyecektir. Bu görüşler, çoğu arz ve talep arasında bir bağ olmakla beraber bu bağın o kadar sert olmadığını gösteren diğer yazılara rağmen sarsılmamıştır. Bazı hallerde üretim talepten fazla olabilir. Yeni keşiflerin arzı, evvelce ortaya çıkmamış olan talepler doğurur. Müteşebbisin yetenekleri talebin nerede aksayabileceğini tayin edebilecektir. Keşifler genellikle bütün ekonomiye yayılmayıp, birkaç sektörde toplanırlar. Bu konuların tartışılır mahiyette olmalarından değil iktisatçıların tartışmayı sevmeleri sonucu olarak ortaya birkaç tartışma çıkmıştır.

İç pazar ve ihracat için üretim arasında bir denge kurmak önemlidir. Zira bu konudaki bir başarısızlık, ödemeler bilânçosu, fiyatlar ve ekonominin kalkınma hızı konularında ciddi sonuçlar doğurur. Üretim miktarını ihracat artış hızından daha fazla arttırmak, Lâtin Amerikalıların yapısal enflasyon adını verdikleri olayı doğurmaktadır. Bu konuda bazı saded dışına çıkmalar sonucu olarak muğlaklaşmıştır. Yapısal enflasyon, az gelişmişliğin, yüksek nüfus artışına sahip olmanın, ilkel madde ihracatçısı olmanın ya da vergileri arttırmakta güçlüklerle karşılaşmanın sonucu değildir. Bu özelliklerin hiçbirine sahip bulunmayan İngiliz ekonomisi yapısal enflasyonun en güzel çağdaş örneğini vermektedir. Keza, yapısal enflasyon tasarruftan fazla yatırım yapmanın, ya da açık bütçe politikası izlemenin sonucu değildir. Bunlar talep enflasyonuna sebebiyet verirken, yapısal enflasyon maliyetlerde meydana gelen bir olaydır.

Basit bir örnek sorunu basitleştirecektir. Varsayalım ki bir ülkede yalnız otomobil ve buğday üretilmekte ve yalnız bu iki mal tüketilmektedir. Yine varsayalım ki teknolojik gelişmeyle otomobil üretimi arttırılmış, fakat yapısal engeller buğday üretiminin arttırılmasını önlemişlerdir. Reel gelirdeki artış buğdaya karşı talebi arttırır. Bu artış buğday ithali ile karşılanır. Böylece otomobil üretimi sayesinde artan gelirlerle ithalat yapılmış ve ödemeler bilânçosunda açık meydana gelmiştir. İç ekonomide ise otomobil üretim fazlası sebebiyle deflasyon vardır. Bu yapısal deflasyon ödeme dengesini sağlamaya yönelik tedbirlerle yapısal enflasyon halini alır. Devalüasyon, gümrük, ithal kontrolü gibi kontroller buğday fiyatını hayat pahalılığını arttıracak, böylece bir maliyet enflasyonu helezonu işlemeğe başlayacaktır. Burada dört hal tarzı olabilir. Birincisi otomobil üretimini iç pazardaki talep seviyesine indirmektir. Bu istihdamı azaltacak, böylece gelişme hızını tamponlayacaktır. Buna İngiliz yöntemi diyebiliriz. Zira İngiltere son onbeş yıl içinde sık sık bu yola başvurmuştur ve Lâtin Amerikalı iktisatçılar da, kendilerini bu yola zorladığı için, haklı haksız, Milletlerarası para fonunu suçlamaktadırlar. İkinci bir hal tarzı dünya pazarlarında otomobil satış imkânları aramaktır. Bu yola Japonya başvurmuştur. Bu halde ekonominin gelişme hızını ihracattaki başarı nisbeti etkilemektedir. Üçüncü yol tarımsal darboğazı gidererek dar anlamda yurt içi taleple yurtiçi üretim arasında denge kurarak kalkınmayı sağlamaktır. Bu da Meksika çözüm tarzıdır. Son bir çare ise toplumu otomobillere prim vermek yoluyla olsun, buğdayı vergilemek ya da bir karne usulüne gitmek yoluyla olsun, üretilmekte olan tüketmeğe zorlamaktır. Yani daha fazla otomobil kullanıla-

çak, daha az buğday tüketilecektir. Bu yola ise vaktiyle Ruslar başvurmuşlardır.

Bu çözüm yollarından yalnız ikisi iktisatçıları ilgilendirmektedir. Bunlar; ihracatı arttırmak ya da tarımsal darboğazı ortadan kaldırmaktır. İktisat ilminde hiçbirsey apriori olarak bunlardan hangisinin şayanı tercih olduğunu göstermemekle beraber önyargılarımız sayesinde birtakım hissi galeyenlar ortaya çıkmıştır. Serbest ticaret geleneği içinde yetişmiş iktisatçılar, önce ticareti arttırma imkânlarını aramağa meylederken, harb arası yıllarda ihracata dayanma hususunda ihtiyatlı olmayı öğrenen bir diğer grup, iç ekonomideki arz verimliliğini arttırma çarelerini aramaı tercih ederler. Kifayetsiz (ehliyetsiz) hükümler bu yollardan ikisine de ittifak etmezler. Bunlar ya gelişme hızını yavaşlatırlar ya da dengesizliklere rağmen hiçbir tedbir alma lüzumunu görmeyerek, uygulamalarında devam ederler. İkinci politika döviz darlığı, devalüasyon ve enflasyon şeklinde sonuçlar doğurmuştur. Bu süreç kümülâtif bir mahiyet taşır. Şöyleki; maliyet enflasyonu ihracatları ve ithalât ikamesini yavaşlatır ve böylece döviz darlığını şiddetlendirirken, helezonu bir kere daha destekler. İnatçı bir enflasyonist politika kapalı ekonomide, ne gibi meziyetlere sahip olursa olsun; (bu meziyetlerin varlığı da tartışmalıdır) milletlerarası ticarete ekonominin kendisini zorla dünya pazarları dışına çıkartma çabası sonucu olarak, istihdam ve gelişmeyi tahrip eder, Değerini yitiren bir milli para iktisadî durgunluğun başta gelen nedeni olabilir.

Girdi çıktı analizinin bir faydası, bütün bu sorunları ait oldukları iskeletin içine sokmasıdır. Milli gelirden tasarlanan bir artış, nihai taleplerde de tasarlanan artışlara sebep olur. Her mal için ayrı ayrı arz ve talebi dengeye getirirken, ithalât ihracat ve iç pazar için üretim arasında gerekli dengeyi sağlamak üzere, doğrusal ve tercihan doğrusal programlama şeklinde; mukayeseli maliyetlere başvurulmaktadır. İktisatçılar yeni endikatif plânlamanın, Fransız ekonomisinin kalkınma hızına gerçekten katkıda bulunup bulunmadığını sormaktadırlar. Daha az gelişmiş ülkelerde böyle tasarıların hazırlanması, iyi istatistikler sağlanabildiği ve bu şekildeki tasarılar kehanet addedilmediği takdirde, mevcut plânlama süreçlerini geliştirebilirdi. O kanıdayım ki bu gibi çalışmalar gereği gibi yapıldığı takdirde iç ekonomi üzerinde ısrar eden bir çok ülkeler ihracata geçmenin yararlı olacağını görecekler ve halen ihracat üzerine ısrar eden bazı ülkelerde, ithalât ikamesine daha fazla önem vermek suretiyle daha verimli sonuçlara ulaşabileceklerdir.

V — İŞSİZLİK

Az gelişmiş ülkelerdeki artan işsizlik miktarları, üretim ve yatırımdaki yüksek gelişme hızlarının karşısında / bir engel olarak çıkmaktadır (6). Bu husus güvenilir işsizlik istatistikleri yokluğu nedeniyle belgelere dayandırılmamakla beraber, konu her yerde endişe uyandırmaktadır. Sür'atli gelişme ve yüksek yatırımın işsizliği arttırmak değil azaltması gerekirken, bunun aksinin olması beklenmeyen bir olaya mahal vermiştir.

Bu işsizliğin başta gelen nedeni artan nüfus değildir. İyi örgütlenmiş bir toplumda fazla nüfus, gizli işsiz halinde kendisini aile çiftliklerinde veya diğer geleneksel yerlerde gösterirken, burada söz konusu olan işsizlik, büyük şehirlerde yaşayan ücretli işçilerin işsizliğidir.

İşsizliğin nedenlerini anlamağa yönelen en basit görüş ekonomiyi modern kapitalist sektör ve geleneksel kendi kendini besleyen sektör olarak ikiye ayıran modeldir. İşsizlik iki nedenden dolayı hızla artmaktadır. İşgücü geleneksel sektörü, çok süratli olarak terketmektedir; yüksek sermaye yoğunluğuna sahip olması nedeniyle modern sektör, pekaz kimseyi istihdam edebilmektedir.

Bu geleneksel sektördeki işçi azalmasının bir nedeni, bu sektörle modern sektör arasındaki ücret farklılığının, genellikle rastlanandan fazla olmasıdır. Bu farkın yüzde elli civarında olduğunu ve modern sektörün sabit bir ücret seviyesinde gelişebileceğini varsayagelmişizdir. Lâkin bu olay artık ondokuzuncu yüzyıla has görülmekte ve zamanımızda, sendikaların baskısı, hükümetlerin yabancı teşebbüsler üzerindeki baskıları ve büyük müteşebbislerin toplumsal bilince varmış olmaları kalkınan ekonomilerde modern sektörde ücretlerin süratle artmasına sebep olmaktadır ve artık ortalama küçük çiftçinin kazancının üç, dört katını kazanan düz işçilere modern sektörde rastlamak, olağanüstü bir hal olmamaktadır. Bu durum geleneksel mesleklerde de bir ücret artışına sebep olmaktadır ki bu mesleklerde verimliliğin pek düşük olması sonucu olarak işverenler, bugüne dek barındıra geldikleri ve işletmelerinin verimliliğine katkıda bulunmayan müstahdemlerini işten çıkartmaktadırlar. Modern sektördeki yüksek ücretler tarımsal bölgelerde yaşayan insanları, haftada fırsat düştükçe ek iş yaparak, hayatlarını kazanmanın mümkün olduğu şehirlere çekmektedir.

(6) Bkz. Unemployment In The Developing Areas. Third Biennial Research Conference on Underdeveloped Areas, Şikago, 1965 neşriyatı.

Modern geleneksel sektörler arasındaki dengesizlik yalnızca ücretlere mahsus kalmamaktadır. Afrikada ortaya çıkan bir diğer faktör'de, tarım teşebbüslerinin hakim bulunduğu bölgelerdeki okulların verimindeki süratli artıştır. Bu okulların halen vermekte oldukları mezunlar, bölgenin emme kapasitesinin üstündedir. Bunun sonucu, artan miktarda Afrikalı gencin şehirlere akın etmesi olmaktadır. Birkaç şehrin sür'atli gelişme hızı az gelişmiş ülkelere karşılaştıkları başlıca güçlüktür. Aynı zamanda bu husus sınaî yerleşme politikasında yapılan yanlışlar ve kalkınma harcamalarını bu birkaç şehire teksif ederek bu şehirlerin; su şebekeleri, ulaştırma, okul, hastane elektrik gücü, ve işsizlik yardımı gibi halkın refahını arttırmaya mahsus unsurlarla daha çekici hale getirmeleriyle doğrulanmakta ve desteklenmektedir. Aşırı nüfusu ihtiyaç anına kadar, bulunduğu yerde alıkoymak, az gelişmiş ülkelerin çok uzun zamandan beri karşılaştıkları bir sorundur. İngiltere'de fakirlere yardım müesseseleri yetkilileri, bu konuya ondokuzuncu yüzyıl sonunda ve yirmici yüzyıl başlarında önem vererek, hazır iş bulunmaması halinde halkın tarım bölgelerinde şehirlere akın etmesini önlemeğe çalışmışlardır.

Bu sorunun diğer bir yönü yüksek sermaye yoğunluğudur. Bu evvelce düşük olduğunu gördüğümüz sermaye hasıla katsayısı anlamında değil, millî gelirden, bir ilâve insan istihdam edebilmek için yapılması gerekli olan yatırımın oranı anlamındadır. Bu memleketlerin birçoğu, ekonominin özellikle imalât, madencilik, ulaştırma gibi gelişen sektörlerinde yapılmakta olan büyük yatırımlarla, ne kadar az insanın istihdam edilebildiğini görmekle, hayrete düşmüşlerdir.

Yüksek sermaye yoğunluğu, fazla maharete ihtiyaç göstermeden, yüksek teknolojiyi kullandığı takdirde uygundur. Mukayeseli maliyetler konusundaki Ohlin görüşü, sermaye yoğunluğuna itiraz etmektedir. Fakat Ohlin'in modeli ekonomilerin aynı teknolojiye sahip olup, yalnız kaynakların nisbî kıtlığında farklı durumlar arz ettikleri merkezindedir. Gelişen memleketlerde az gelişmiş memleketleri karşılaştırırken mukayeseli masrafların Ricardo'ya ait olup verimlilikteki nisbi farklar üzerinde duran şekline başvurmak daha uygundur. Gelişmiş memleketler hesabına sermaye yoğun sanayi dallarında mukayeseli etkinlik avantajına sahip olmayı gerektiren, apriori herhangi bir neden yoktur, ve sermayenin nisbeten yüksek olan maliyeti hesaba katıldığı takdirde dahi mukayeseli avantajların az gelişmiş memleketler lehinde olduğu durumlar ola-

bilir. Böyle bir sonuca yabancı olunulduğu için yazının sonunda bir aritmetik örnek verilmiştir.

İktisat teorisi gelişmenin çalışma seviyesini nasıl olupta azaltmayıp, arttıracığını açıklamaz. Sermaye yatırımının işgücünün sonsuz arz elâstikiyetine sahip olduğu bir sistemde, çalışma seviyesini arttırması gerekir. Zira, sermayenin iş gücüne oranını arttırmağa imkân yoktur. Sermaye birikimi kadar önemli olan bir diğer olay'da, yeni teknolojinin uygulanmasıdır. Yeni teknoloji her iki yönde de etki gösterebilir. Fakat denge halinde, işgücünden tasarrufu sağlayıcıdır. Karl Marx yeni teknolojinin istihdamı azaltıcı etkilerinin, sermaye birikiminin istihdam yaratıcı etkilerinden çok daha kuvvetli olduğunu söylemiş olmakla beraber; bu konuda herhangi bir argüman getirememiş ve fikrinin yanlışlığı ondokuzuncu asırda ispat edilmiştir. Fakat bu yirminci asırda da yanlış bir fikir olarak ele alınmasını gerektirmez. Az gelişmiş ekonomiler teknolojiye o kadar geridirler ki, işgücünden tasarruf ettirici yöntemleri kullanmak imkânı hudutsuz olup, fabrikalarda, modern nakliyat hizmetlerinde ve diğer yeni hizmetlerde yaratılan yeni istihdam alanları, el işlerinde, geleneksel nakliyat usullerinde ve klâsik personel hizmetlerinde azaltılan istihdam seviyesinden az olabilirler.

Bu ihtimal modern sektörde ücretlerin sür'atli yükselme eğiliminden dolayı da kuvvetlenebilir. Ücretler ne kadar yüksek olursa dışarıdan ucuz makineler ithal imkânı, o kadar fazla olur ve bu sayede yatırımların yarattıkları çalışma seviyesi o kadar az olur. Yalnız en yeni kurulan endüstriler yüksek bir sermaye yoğunluğuna sahip olmayıp, aynı zamanda maden ve plântasyon işletmeleri gibi iyi kuruluşlara sahip olan ihraç endüstrileri de, talep edilmekte ve kârlı teşebbüslerce verilebilmekte olan, yüksek ücretleri ödeyememenin baskısını duymaktadırlar. İthalât ikamesi imkânları da azalmış bulunmaktadır. Prof. Liebenstein ve Prof Galenson, kâr, tasarruf ve yatırıma kaynak olmak üzere, az gelişmiş ekonomilerde yüksek sermaye yoğunluğunun arzulanan bir şey olduğu görüşünde ısrar etmişlerdir. Maalesef böyle bir politikanın doğruluğu, işgücü fazlası gizli kalabildiği ve böylece ihmal edilebildiği takdirde kabul edilebilir yoksa, işsiz olanların sokaklarda başkaldırdıkları ve hırsızlığın alabildiğine yayıldığı devrelerde uygulanması mümkün değildir. Birçok gelişen ekonomi on yıllık bir süre içinde tüketim, gelir ve istihdam maksimize etmek yerine şimdi işsizlere iş sağlamağa öncelik vermelidir.

İktisatçılar bir projenin gerçek sosyal değerini bulma yolunda,

fiili faktör fiyatlarından farklı olan «gölge faktör fiyatlarını» kullanma konusunda bir teori geliştirmişlerdir. Böyle bir durumda işgücüne fiili ücretlerin altında bir ücret atfedilerek, işsizliğin tesbit edilmesi tavsiye edilmektedir. Bu kâğıt üzerinde tartışılabilir, fakat uygulamaya nasıl intikal ettirilecektir. Yatırım kararları devlet dairelerinde hesaplar yapan iktisatçılar tarafından değil, parasal olarak asgari maliyetle üretimde bulunmanın baskısı altında olan memurlar ve özel şahıslar tarafından verilmektedir. Öte yandan hükümette ücretlerin gölge ücretler seviyesine inmesini sağlamak üzere işgücüne destekleyici ödemede bulunabileceği kaynaklara ve cari para mekanizması yerine etkili bir lisans sistemini uygulayabilmek için gerekli idarî kapasiteye sahip değildir. Düşük bir gölge ücretten hareketle karar verebilmenin tek yolu, düşük bir fiili ücrette sahip olmaktır.

Ücretlerle çalışma seviyesi arasındaki ilişkinin ortaya çıkması, özellikle devletin en büyük işveren olduğu veya yüksek ücretlerin ihracat, ithalât ikamesi ve istihdam üzerindeki etkileri üzerine eğildiği veyahut da vergilemesinin kolay olması bakımından yüksek kârları yüksek ücretlere tercih ettiği memleketlerde, sendikalarla siyasî liderlerin arasının açılmasını etkilemiştir. Bu sebeple hükümetler artık gelir politikası bakımından meseleyi ele almağa başlamışlardır. İşsizliğin asgari seviyeye indirilmesi, ücretlerin tarım dışındaki sektörlerce ihtiyaç duyulan işgücünü arzedecek seviyede yüksek olmak üzere, ortalama tarımsal gelirlere bağlanmasını ve fakat şehirlerin henüz ememeyeceği kadar fazla işgücü akımına mahal bırakacak kadar yüksek olmamasını gerektirir. Şayet aynı zamanda bazı önemli tedbirlerle tarımsal verimlilik arttırılıyorsa, kitle tüketimi yalnız kişilerin geleneksel sektörün alt tabakasından modern sektörün üst tabakasına geçmeleri sonucu olarak, değil, aynı zamanda her tabakanın da yükselmesinden dolayı artacaktır. Böyle bir politika izlenmediği takdirde gelişme artan işsizlik doğuracaktır.

Yine siyasî konuya dönmüş bulunuyoruz. Sendikalar kötü işleyen veya kayıtsız, reaksiyoner veyahutta, verimsiz olmaları sebebiyle güven duymadıkları hükümetlerin gelir politikalarını kabul edeceğe benzememektedirler. Yirminci yüzyıl iktisatçıları, hükümetleri piyasanın iyi işlemeyen noktalarını tashih etmek üzere ikaz etmektedirler; tıpkı ondokuzuncu yüzyıldaki meslektaşlarının, piyasanın hükümetin iyi işlemeyen noktalarını tashih etmesini istemeleri gibi. Son onbeş yıl hükümetlerin yararlı bir şekilde yapabilecekleri şeylerin miktarını arttırmış ve karar verme konusunda

kullanılacak olan teorik ve istatistik aletleri geliştirmiştir. Fakat bu imkânların sağlayabileceği gelişmeyi gerçekleştirebilecek hükümet sayısı pek azdır. Burada iktisatçının görevi kalkınma sorununu diğer sosyal bilimlerden olan meslekdaşlarına devretmektir.

EK

I — Libya'da yeni teknolojiye geçilmeden evvelki durum şudur : Almanya'da bir işgücü, 20 birim çelik veya üç adet sepet imal edebilir.

Libya'da ise; bir işgücü, bir birim çelik veya bir adet sepet imal edebilir.

Bu itibarla Libya sepet imalâtında ihtisaslaşır.

II — Libya yeni teknolojileri uygulamaktadır. Her iki memleketteki faktör oranlarının aynı olduğu varsayılmaktadır. Şöyleki: Çelik imalâtında: Bir işgücü bir sermaye; Sepet imalâtında Bir işgücü 0.25 sermaye kullanmaktadır.

III — Sermayenin çelik imalâtına katkısının sepet imalâtına olan katkısından çok daha fazla olduğunu düşünelim. Çelik imalâtı Libyalıların da Almanların da yapabilecekleri basit bir ameliyedir. Sepet imalâtı ise muharete ihtiyaç göstermekte olup Libya'nın üretimi Almanya'nın üretiminden azdır. Burada durum şudur: Gerekli sermaye ile donatılmış bir işgücü; Almanya'da yirmi birim çelik veya üç sepet; Libya'da ise ise onaltı birim çelik veya 1.75 sepet imal edebilmektedir.

IV — Bu son halde çelik imalâtındaki farklılık sepet imalâtından daha azdır. Fakat işgücü ve sermayenin nisbi fiyatlarını bilmediğimiz takdirde, hangi memleketin hangi üretim dalında ihtisaslaşacağını söyleyemeyiz. İşgücü fiyatının Almanya'da bir mark, Libya'da ise bir frank olduğunu varsayalım. Yine varsayalım ki bir birim sermayenin fiyatı Almanya'da iki mark, Libya'da ise üç franktır. Şu nedenlerden dolayı Libya'da sermayenin nisbi maliyeti daha yüksektir :

a) Bir birim sermaye elde etmek için kullanılması gereken işgücü miktarı daha fazladır.

b) Sermayenin idamesi daha pahalıdır.

c) Sermaye daha kısa ömürlüdür.

d) Faiz haddi yüksektir.

V — Birim başına maliyeti bu verilerle hesaplayabiliriz :

Almanya'da; Çelik : 0.15 Mark, Sepet : 50 Mark

Libya'da; Çelik : 0.25 Frank, Sepet : 1.00 Frank

Bu itibarla Çelik Libya'da nisbi olarak daha ucuzdur.

VI — Sonuç şudur; faktörlerin nisbî kıtlığını esas alan Hecksher-Ohlin testi, üretim fonksiyonlarının aynı olması halinde, yani Ricardo tarafından ortaya konulmuş olan farklılıkların yokluğu halinde, kendi başına doğru cevabı verir. Normal vakalarda doğru sonuca ulaşabilmek için Ricardo ile Ohlin'in birlikte mütalâası gereklidir.

VII — Doğru olan sonuç, sermayenin maharetle kullanılmasının gerekli olmadığı hallerde az sermayeye sahip olan memleketlerde sermaye yoğunluğuna gidilmesi tezini savunacaktır. Leontief tarafından da ileri sürüldüğü gibi gelişmiş ekonomilerin üstünlüğü, sermaye yoğunluğuna değil maharet yoğunluğuna sahip olmalarından ileri gelmektedir. Bu iki özellik genellikle bir arada bulunmakla beraber aynı şey değildir.